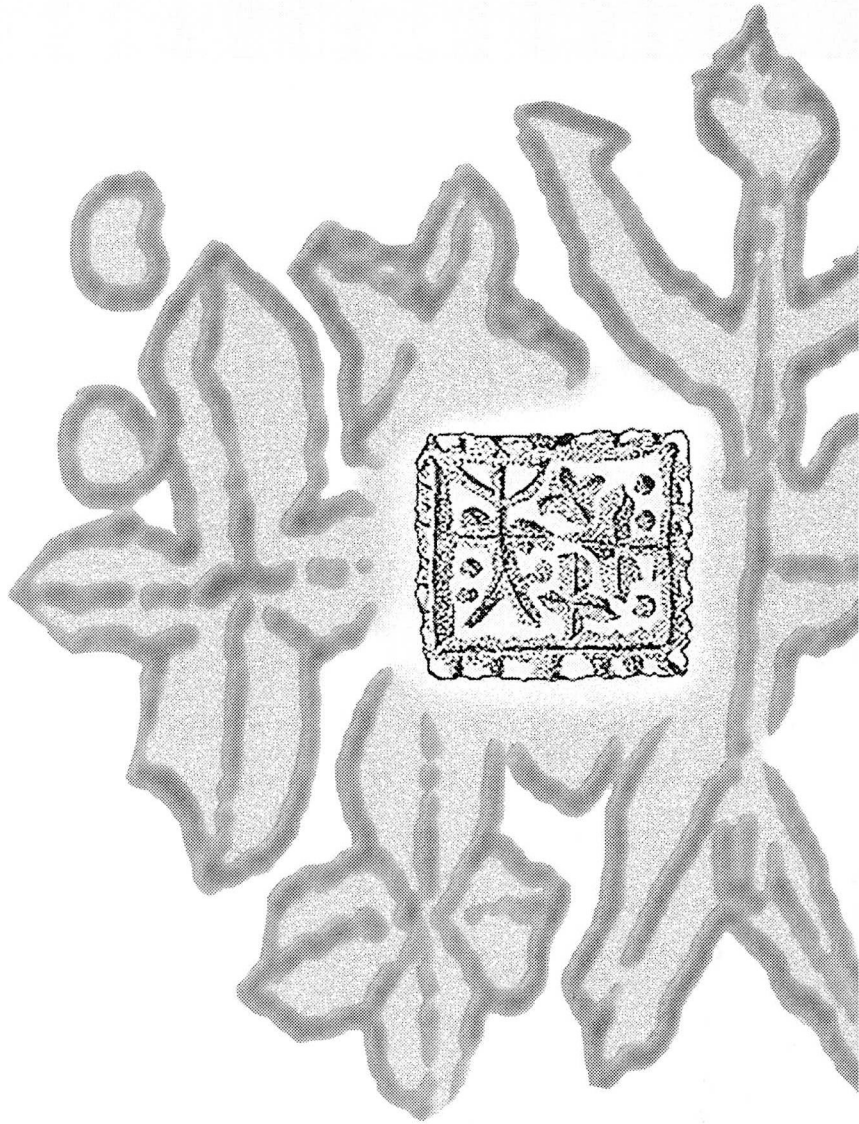

SKAS

2/2001

SUOMEN KESKIAJAN ARKEOLOGIAN SEURA

Suomen keskiajan arkeologian seuran jäsenlehdessä julkaistaan tietoa yhdistyksen toiminnasta ja keskiajan arkeologiaan liittyvistä seminaareista ja tapahtumista. Lehdessä julkaistaan lyhyitä artikkeleita, kirjojen ja muiden julkaisujen arvosteluja sekä muita keskiajan ja uuden ajan arkeologiaan liittyviä juttuja.

Kirjoittajia pyydetään toimittamaan julkaistavaksi tarkoitettu aineisto jäsenlehden toimittajalle viimeistään kolme viikkoa ennen lehden julkaisupäivää. Tekstit toimitetaan disketillä tai sähköpostilla (liitetiedostoina) PC:n WP tai Microsoft Word -muodossa tallennettuina ja ilman tekstiin tehtyjä muotoiluja. Kuvat (viivapiirrokset, mustavalkokuvat, värikuvat ja diat) lähetetään joko alkuperäisinä, jolloin ne palautetaan kirjoittajalle lehden ilmestymisen jälkeen tai sähköpostilla liitetiedostoina. Mustavalkoiset viivapiirrokset lähetetään GIF-muodossa ja valokuvat JPEG-muodossa (10-laatu). Kuvien tarkkuuden on oltava 300 pistettä tuumalle (dpi).

Jäsenlehti ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Seuraavan lehden ilmestymispäivä on 31.10.2001.

Julkaisija: Suomen keskiajan arkeologian seura -
Sällskapet för medeltidsarkeologi i Finland ry
osoite: SKAS c/o Arkeologia, Henrikinkatu 2
20014 Turun yliopisto

Toimittaja: Terhi Mikkola
Mäntypöllinkuja 6 J, 50170 Mikkeli
050-582 2526
mikkolaterhi@hotmail.com

Toimituskunta: Ville Laakso
050-555 6312, vilaakso@utu.fi
Hannele Lehtonen
0400-537670, hannele.lehtonen@aboavetusarsnova.fi
Terhi Mikkola
050-582 2526, mikkolaterhi@hotmail.com
Marianna Niukkanen
040-732 9907, marianna.niukkanen@nba.fi
Jussi-Pekka Taavitsainen
050-576 6187, justaa@utu.fi

Kannen logo: Sarvesta tehty leimasin 1300-luvun lopulta. Åbo Akademin päärakennuksen kaivaukset. Turun maakuntamuseo. Piirros: Anu Lavonen/Turun maakuntamuseo.
Kannen suunnittelu: Mikko Reuna

Sisällys

<i>Toimittajilta</i>	1
Kaivaukset Naantalin vanhassa kaupungissa ja vielä keskellä Mannerheiminkatua	2
<i>Kari Uotila</i>	
Digitaalinen dokumentointi nopeassa kaivauskohteessa	3
<i>Carita Tulkki</i>	
Katukiveyksestä paritupaan	4
<i>Carita Tulkki</i>	
Lasipikareita ja savivateja	5
<i>Terttu Lempiäinen</i>	
Makrofossiilit	6
<i>Kari Uotila</i>	
Mannerheiminkadun korkeusolosuhteet ja alueen rannannousu	7
<i>Kari Uotila</i>	
Mitä kaikkea Mannerheiminkatu voikaan vielä kertoa	9
<i>Kirsi Majantie</i>	
The Archaeology of Reformation -konferenssi Lontoossa 15.-17.2.2001	11
<i>Knut Drake</i>	
Restaureringsproblem i Polen	14
Keskustelua:	
<i>Christian Ahlström</i>	
Historiallinen arkeologia - vaikea tutkimuksen ala?	16
<i>Kirjaesittely: Georg Haggrén</i>	
Kirkon ja kruunun välissä - Suomalaiset ja keskiaika	19

<i>Marianna Niukkanen</i>	
Historiallisen ajan arkeologiset kenttätöet kesällä 2001	20
Ilmoituksia	24

*Toimittajilta:**Väistyvältä*

Lähes neljä vuotta SKAS-lehden toimittamisen parissa on kulunut nopeasti. Nyt on kuitenkin aika vaihdokselle, ja toimittajan tehtävät siirtyvät aikaisemmin lehden toimituskuntaan kuuluneelle Terhi Mikkolalle.

Tässä yhteydessä haluaisin kiittää kaikkia lehden tekoon osallistuneita tahoja ja lehden kehittämiseen vaikuttaneita henkilöitä. Ensinnäkin suuri kiitos Aboa Vetus -museolle ja sen henkilökunnalle, joiden avulla ja laitteilla olen lehteä taittanut. Kiitos myös Muuritutkimus ry:lle teknisestä tuesta ja laitteiden lainasta taittaessani lehteä kenttätökausiin mitä moninaisimmissa paikoissa. Lehden kehittämisavusta osakiitos kuuluu puolestaan Mikko Reunalle, jonka ansiosta muun muassa lehden kansi sai nykyisen ulkoasunsa. Luonnollisesti kiitän yhteistyöstä myös lehden toimituskuntaa, seuran puheenjohtajaa, sihteeriä ja rahastonhoitajaa ja kaikkia artikkeleiden kirjoittajia ja toivotan kaikille mukavia lukuhetkiä jatkossakin.

Uudelta

Ja minä puolestani haluan kiittää Kirsia suuresta työstä, jonka hän on tehnyt tämän lehden saattamisessa nykyiseen asuunsa. Tulen pyrkimään siihen, että SKAS säilyttää saavutetun muodollisen ja sisällöllisen tason. Toivon myös kehittyväni taidollisesti Kirsin tasoiseksi taittajaksi, eli kiitos Kirsille myös ”puhelintuesta”, jota sain tätä lehteä työstäessäni!

Kaivaukset Naantalin vanhassa kaupungissa – ja vielä keskellä Mannerheiminkatua.

Kirjoittajat:

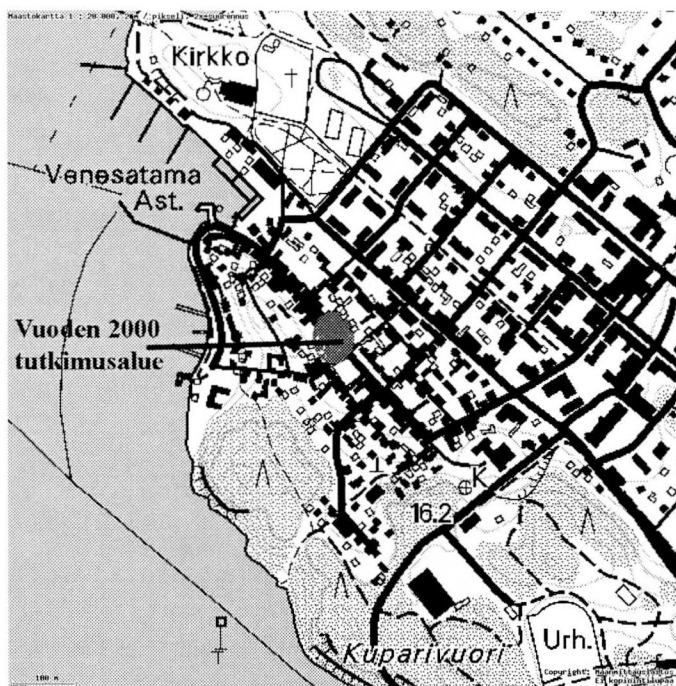
Kari Uotila (Muuritutkimus ky.)

Carita Tulkki (Muuritutkimus ky.)

Terttu Lempiäinen (TY, Biodiversiteetti- ja ympäristötutkimusosasto)

Kenttätökauden jo kääntyessä loppuilleen syksyllä 2000 alkoivat yllättäen Naantalissa Mannerheiminkadulla (12-14) – siis sillä vanhan kaupungin pääkadulla, jossa on Muumikauppakin kesällä – viemäröintityöt, joiden valvonta alkoi maanantaina 23. päivä loka-kuuta. Aluksi kyse oli paikallisten asukkaiden ja Naantalin museon näkemästä mukulakivikadusta, jota kaivettiin viemärin tieltä

pois. Paikallisten tarinoiden mukaan kyse oli kadusta, joka oli ollut näkyvissä vielä 1900-luvun alkupuolella. Työssä oli alussa selvä viemärivalvonnan ja läsnäolon leima ja työtä tekemään lähtivät Museoviraston lähettämänä Muuritutkimuksen puolesta Päivi Hakanpää, Kari Uotila ja Carita Tulkki. Tutkitun alueen pituus oli noin 37 metriä, josta pohjaan ehdittiin kaivaa 30 metriä, leveys

noin 2 metriä ja laajuus oli n. 76 neliötä. Koko suunnitellun viemäröintityön pituus on noin 100 metriä. (Kaivaustulosten osalta seuraavassa viitataan kaivauskertomukseen Uotila 2000, jollei toisin mainita)

Ensimmäisten päivien aikana kävi ilmi, että mukulakivikadun alla olivat itse asiassa säilyneet yllättävän hyvin kaikki maakerrokset ja että erilaisten käyttö- ja täyttökerroksen paksuus oli yli metrin. Toisesta viikosta alkaen esiin alkoi tulla myös säilyneitä puurakenteita, ensin pelkkiä lautojen palasia ja vanhaa kivettyä ojan pohjaa. Työn edetessä pitkin Mannerheiminkatua luoteeseen, eli kohti keskiaikaista Naantalia, paljastui laajan puurakennusryhmän jäännökset, joka voitiin ajoittaa viimeistään 1600-luvun alkupuolelle.

Työt keskeytettiin rahoitusongelmien ja talven tulon takia marraskuun lopulla neljän viikon kenttätöiden jälkeen. Tutkimuksen raportti valmistui talvella 2001 ja viemäryön arkeologisesta loppuunsaattamisesta on neuvoteltu Naantalin kaupungin kanssa. Seuraavassa on koottu tutkijoiden alustavia tutkimustietoja kaivauksesta, joka ehkä jatkuu vuonna 2001 tai 2002.

Digitaalinen dokumentointi nopeassa kaivauskohteessa (K.U.)

Viimeisen vuoden aikana on SKASin sivuilla käyty erittäin mielenkiintoista keskustelua historiallisen ajan kaivausten dokumentointitöistä ja niiden kustannuksista. (esim. Hiekkänen 2000, Kykyri 2000, Niukkanen 2000). Keskustelussa on sivuttu myös digitaalisen dokumentoinnin mahdollisuuksia ja etuja. Voi tietysti todeta, että pelkkä takymetrin tuominen kaivausalueen reunalle ei vielä lisää kovin paljon siitä saatavaa hyötyä, jollei sen käyttömahdollisuuksia osata hyödyntää.

Mielestäni yksi tärkeä tavoite on miettiä

takymetrin käyttöä osana kenttädokumentointia niin, että mahdollisimman suuri osa tutkimusmateriaalista olisi jo heti kaivaustilanteessa digitaalisessa muodossa, jolloin kenttäkarttoja ei enää piirretä puhtaaksi jälkitöissä ja esimerkiksi löytötiedot ja maanäytteet siirtyvät suoraan kentältä tietokantaan (esimerkiksi Access). Tällä tavoin voidaan tehostaa järkevällä tavalla kenttä- ja jälkitöiden suurta työmäärää ja ehkä tulevaisuudessa keskittyä jälkitöissä myös tutkimustulosten miettimiseen – vaikka kokemuksen perusteella tällaisen ajattelun voi tyrmentä pelkkänä akateemisena haaveena.

Kentällä dokumentointityö sujui niin, että kaikki merkittävät rakenteet ja luonnolliset maakerrokset numeroitiin matriisin mukaisesti ja ne piirrettiin suoraan takymetristä tietokoneeseen, jolloin nähtiin koko ajan kannettavan näytöltä mitä mitataan. Mukana oli myös A3-kokoinen tulostin, jolla tulostettiin tarpeen mukaan taso- ja profiilikartat ja lisättiin pienet yksityiskohdat – kuten puurakenteiden detaljit ja pienet kivet ja tiilien palaset. Nämä käsin tehdyt lisäykset vietiin sitten puhtaaksi piirtämisvaiheessa autocad-kuvien pohjalle ja lisättiin mitattuihin kerroksiin ja rakenteisiin.

Kenttädokumentoinnin jäljiltä on mahdollisuus poimia esiin vaikka puulastukerros, jolle on annettu matriisinumero 112 ja etsiä suoraan tietokannasta juuri siitä kerroksesta tulleet löydöt ja tarkistaa kerroksen suhde muihin yksiköihin. Tämän lisäksi yhdestä kerroksesta tai vaikka koko alueesta voidaan tehdä kolmiulotteinen mallinnos, jossa kaikki mitatut kerrokset ja rakenteet ovat oikeilla paikoillaan. Käytössä oleva dokumentointitavalla (3Dwin – Autocad – 3Dstudio Max) voidaan mallintaa mitatut maakerrokset ja rakenteet juuri samoilla mittaustiedoilla, jolloin myös kolmiulotteinen kartta on yhtä tarkka kuin kentällä tehty mittauskin.

Siirtyminen perinteisistä 2-ulotteisista kartoista 3-ulotteisiin karttoihin ja malleihin on käynnissä eri puolilla arkeologista maailmaa, josta saatiin viitettä esimerkiksi huhtikuussa

2001 Visbyssä pidetyssä CAA –seminaarissa. Siellä kysymystä lähestyttiin esimerkiksi 3Dstudio Maxin ja erilaisten GIS –sovellutusten kautta.

Katukiveyksestä paritupaan (C.T.)

Mannerheiminkadulta löytyi melko paljon rakennusten ja muiden rakenteiden jäänteitä, mutta esinelöytöjä hyvin vähän. Mannerheiminkadun asfaltin alta paljastuneet rakenteet ajoituivat aina 1700-luvun katukiveyksestä 1600-1500-lukujen rakennusten jäänteisiin.

Rakennuksista kiinnostavin ja parhaiten säilynyt oli 1600-luvulle ajoittuva paritupa. Paritupa koostui kolmesta huonetilasta, joista kahdessa oli säilynyt uuninperustukset. Rakennus sijoittui kaivannon keskivaiheille niin, että se jatkui molemmilta puolelta profiliin. Rakennuksen reunimmaisissa huoneissa oli säilynyt uuninperustukset. Ensimmäisessä huonetilassa oli neliömäinen uuninperustus ja kolmannessa huonetilassa puolipyöreän tulisijan perustuskivet. Tulisija sijaitsi molemmissa huoneissa kaakkoisseinällä ja molempien huoneiden leveys oli kolme metriä. Keskimäisessä huoneessa ei ollut merkkejä uunista. Huone oli myös noin puoli metriä kapeampi kuin reunimmaisat huoneet. Jokaisen huoneen lattiatason alta paljastuivat lattiasavat. Rakennuksen alla oli lisäksi puuarina, jonka alla oli pohjasaveen ladottu kiviperustus. Rakennuksen pituus oli säilyneiden rakenteiden perusteella 10 metriä.

Parituvan lisäksi kaivannosta löytyi kevyt-rakenteisen puurakennuksen jäänteet, josta saatiin esiin kuusi huonokuntoista hirttä tai lautta. Rakenne oli osaksi romahtanut ja rikkoutunut, mutta kaksi puuta muodostivat selvän nurkkarakenteen. Nurkan päällä sekä sen sisä- että ulkopuolella oli selvä laastikerrostuma. Rakennuksen säilyneiden puiden

ja nurkkarakenteen ulkomitat olivat 2 x 3 metriä. Nurkkarakenteen muodostaneiden puiden sisällä eli rakennuksen sisäpuolella oli runsaasti kuusenhavuja ja neulasia.

Parituvan ja kevyemmän puurakennuksen päällä oli savensekainen puulastukerros, jonka joukossa oli myös kaarnaa, oksia ja tuohtia sekä vähän tiilimurskaa ja laastia. Lattiarakenteiden alapuolella oli taas värjäytyneitä savikerroksia, joista osa oli mitä todennäköisimmin tarkoitettu rakenteita tukeviksi tiivistämis- ja tasoituskerroksiksi. Parituvan kolmannen huoneen lattiasojen alta paljastui kolmannen ja kaikkein vanhimman rakennuksen jäänteitä. Rakennuksesta paljastui maaton lattia-aloja sekä vasioja ja seinän perustuskiviä. Vanhempi rakennus tai huonetila oli noin puoli metriä päällä olevan parituvan huonetta pienempi. Paritupa ja kevytrakenteinen puurakennus ajoittuvat 1600-luvun alkupuolelle, mutta parituvan alla olleet rakennusjäänteet ovat peräisin vanhemmalta ajalta, mahdollisesti 1500-luvulta. Nuoremmat rakennukset on mahdollisesti purettu vuoden 1649 asemakaavamuutoksen yhteydessä 1650-luvulla.

Kaivannosta löytyi myös oja, joka oli kaivettu pohjasaveen. Löytöjen perusteella oja ajoittuu todennäköisesti 1500-luvulle kuten parituvan alta löydetty rakennuskin. Ojan leveys oli noin 40 cm ja syvyys 10-16 cm. Ojan pohjalla oli pieniä oksia ja risuja, jotka olivat peräisin puurakenteiden päällä olevasta savensekaisesta puulastukerroksesta. Ojan luoteispuolella oli kivirivi ja kaakkoispuolella, noin 70 cm päässä, sijaitsi toinen kiveys. Molemmat kiveykset oli ladottu pohjasaven päälle. Kumpaankaan rakenteeseen ei liittynyt puurakenteita tai muita rakennneosia. Näidenkin kivirakenteiden päällä oli puulastukerros. Kiveykset sijaitsivat hyvin matalalla, vain noin 1,5 metriä merenpinnan yläpuolella. Ojan ja kivirakenteiden lisäksi kaivannosta löytyi kaksi yksittäistä pohjasaveen lyötyä puupaalua.

1500- ja 1600-luvuille ajoittuvia rakenteita ennen kaivannosta löydettiin 1700-luvulta

peräisin oleva katukiveys, jonka pinta oli peitetty ja kolot paikattu laasti- ja tiilimurskakerroksella. Laasti- ja tiilimurskakerrokseen oli erittäin tiivis ja kova ja varsin työläs kaivaa. Katukiveyksen alla ja osaksi kivien välissä oli ohut pohjustushiekkakerros. Hiekkakerroksen alla oli edelleen hiekan ja saven sekainen kerros, joka oli myös hyvin kova. Seuraava kerros olikin jo aikaisemmin mainittu puulasterkerros

Lasipikareita ja savivateja (C.T.)

Viemärikaivannon harvojen löytöjen (KM 2000082: 1-78) joukkoon kuuluu muutama raha, vähän metallia, lasia, keramiikkaa, liitupiipun paloja sekä muutama kivihiolin ja orgaanista materiaalia kuten yksi puinen esim. seinään kiinnitettävä koukku sekä muutama pala paksua villanyöriä ja pari nahan palaa. Suurin osa löydöistä tuli esiin puurakenteiden päällä olleesta puulasterkerroksesta, mutta tekstiili ja nahkalöydöt ovat peräisin puurakenteiden alapuolelta, läheltä pohjasavea. Muuten rakenteiden alapuolella sijainneista savensekaisista kerroksista tuli esiin lähinnä eläinten luita.

Mannerheiminkadun kaivannosta löydettiin kaikkiaan kaksi rahaa. Toinen raha löytyi 1700-luvulle ajoittuvan katukiveyksen kivien välistä. Raha on vuoden 1758 Adolf Fredrikin yhden äyrin kupariraha. Toinen raha löytyi parituvan kolmannen huonetilan lattialautojen päältä. Raha on kuningatar Kristiinan aikainen kupariraha vuodelta 1654.

Rahojen lisäksi kaivannosta löytyi jonkin verran muitakin metalliesineitä. Suurin osa on sepän takomia rautanauvoja, mutta joukossa on myös erilaisia esineiden katkelmia kuten kaksi veitsenterää ja muutama ikkunahelan pala. Kiinnostava ja harvinainenkin metallilöytö on pitkä ja kapea raaka-aineksi tarkoitettu kupa-

ritanko. Tanko tuli esiin puulasterkerroksesta erinomaisen kiiltävässä kunnossa.

Lasilöydöt koostuvat lähinnä vanhemmasta ikkunalasista. Useissa ikkunalasipaloissa on nyrhitty reuna. Lasilöytöjen joukkoon mahtuu myös muutama lasipikarin pala. Parituvan kolmannen huonetilan päällä olleesta puulasterkerroksesta löytyi kaksi lasipikarin palaa. Toinen, koristenuhallinen römerin pala, ajoittuu 1600-luvulle ja toinen, kulmikas passglasin pala, ajoittuu 1500-luvun lopulle tai 1600-luvun alkupuolella. Vanhin lasipikarin pala, kaalinkantapikarin nyppy, löytyi kaivannon pohjalla sijainneesta ojasta. Se ajoittuu 1500-luvun alkupuolelle. (Georg Haggrénin suullinen tiedonanto 28.11.2000.)

Historiallisen ajan kaivauskohteesta poiketen viemärikaivannosta löytyi hyvin vähän keramiikkaa. Keramiikkalöytöjen joukossa on vain yksi valkosaviastian pala, muut palat ovat 1600-luvulle tyypillistä punasavikeramiikkaa. Useat astiapalat ovat huonokuntoisia, monesta on lohjennut lasite osaksi pois. Useat palat ovat myös pienikokoisia, jonka vuoksi niiden identifioiminen on hankalaa. Suurin osa identifioitavista paloista on peräisin erilaisista tarjoiluastioista. Palat vaikuttavat enemmän vatiin kuin kulhojen paloilta niiden laakean muodon perusteella. Yhdessä vadissa näyttäisi olleen astian koko sisäpintaa kattava valkosaviliete ja vihreä lasite ja muutamassa vadissa on erilaisia keltaisia ja vihreitä bolus-koristeita sekä vihreää, ruskeaa ja väritöntä lyijylasitetta. Joukossa on myös koristelemattomia paloja sekä yksi horisontaalinen ja yksi vertikaalinen korva. Horisontaalinen korva on todennäköisesti peräisin jostain edellä mainitusta vadista. Vertikaalinen korva on kooltaan pieni, jonka perusteella se voisi olla peräisin kannusta.

Vatien palojen lisäksi keramiikan joukossa on muutama ruuanvalmistusastian eli padan pala. Palojen ulkopinta on nokinen ja rihlattu ja toisen palan sisäpinnalla oleva lasite on kokonaan palanut. Muotonsa perusteella ainakin toinen pala on peräisin pienestä padasta. Pienimpien patojen halkaisija saattoi

olla vain 10 cm.

Viemärikaivannosta löytyi lähes kaikkia historialliselle ajalle tyypillisiä löytöjä, vaikka niitä onkin varsin vähän. Pääosa löydöistä ajoittuu selvästi 1600-luvulle, mutta osa on peräisin jo 1500-luvulta. Pienen kaivannon löydöt ja rakenteet ajoittuvatkin aina 1700-luvulta 1500-luvulle asti.

Makrofossiilit (T.L.)

Naantalin keskiaikainen keskusta on ollut kasvitieteilijöiden jatkuvan kiinnostuksen kohteena. Sekä luostari että satama ovat molemmat merkittäviä ympäristöstään poikkeavan kasvillisuuden kasvupaikkoina. Naantalin luostarikirkon puiston alueella on tehty kasvillisuuskartoitusta v. 1990 (Silkkilä & Koskinen 1990) ja Vanhankaupungin alueella v. 1996 (Majuri 1996). Teija Alanko kartoitti uudelleen kirkkopuiston kasvillisuuden v. 1998 (Alanko 1998). Ensimmäiset makrofossiili-analyysit Naantalin vanhankaupungin alueelta tehtiin v. 1986 Iso Lääkärin kaivauksilta (Lempiäinen 1991). Tämä pieni aineisto ajoittui 1700-luvulle. Toistaiseksi merkittävimmät kasvijäännetutkimukset on tehty luostarikirkon kaivauksilta (Alanko 1998) ja ainakin osa ko. aineistoa voitiin ajoittaa myöhäiskeskiajalle luostarin aikaisiin kerrostumiin. Samassa yhteydessä tutkittiin kasvillisuuden kehittymistä ja muutoksia ko. alueella myös siitepölyanalyysin avulla (Vuorela 1998).

Mannerheiminkadun viemärikaivannosta otettiin arkeologisen valvonnan yhteydessä (arkeologit Kari Uotila ja Päivi Hakanpää) syksyllä 2000 maanäytteitä myös kasvimakrofossiilitutkimuksiin, joiden alustavia tuloksia käsitellään oheisena. Maanäytteiden koko vaihteli 1/2 – 1 litraan ja maata tutkittiin yhteensä n. 15 litraa. Näytteet on otettu arkeologisista yhteyksistä, jotka ajoittuivat

n. 1500-1700-väliselle ajanjaksolle (Uotila 2000).

Kasvijäänteitä määritettiin vajaat 3000 ja kasvilajeja tai sukuja yhteensä 60. Suurimmat kasvilajiryhmät olivat: a. kulttuuririkkaruohot ja satunnaiskasvit (ruderaatit) ja b. kosteikko-, suo- ja rantakasvit, joista edellisistä määritettiin yhteensä 21 lajia ja jälkimmäisistä 14 kasvilajia. Niitty- ja ketokasveja määritettiin yhteensä 11 lajia ja puiden ja pensaiden jäänteistä 7 lajia. Aineistosta löytyi vain vähän hyötykasveja, joista merkittävimmät olivat hampun (*Cannabis sativa*) ja humalan (*Humulus lupulus*) siemenet. Varsinaisten viljojen jäänteitä löytyi vain yksi, todennäköisesti rukiin (*Secale cereale*) hiiltynyt jyvän palanen. Hampua ei ole aikaisemmin Naantalin alueelta löytynyt, mutta humalan pähkylöitä löytyi Naantalin luostarikirkon kaivauksista (Alanko 1998). Vanhoista kulttuurikasveista hullukaali (*Hyoscyamus niger*) on tunnettu jo Iso-Lääkärin tutkimusaineistosta (Lempiäinen 1991). Keltapäivänkakkara (*Chrysanthemum segetum*) on myös nykyisin harvinainen vanhan asutuksen tienoilla ja viljapelloilla viihtynyt rikkaruoho.

Pihoilla, kujilla, teiden varsilla, tunkioilla, puutarhamailla ja pelloillakin kasvaneita kasveja ovat seuraavat jääneaineistosta löytyneet lajit: jauhosavikka (*Chenopodium album*), sini/punasavikka (*C. glaucum/rubrum*), peltto-ohdake (*Cirsium arvense*), kiertotatar (*Fallopia convolvulus*), pelttoemäkki (*Fumaria officinalis*), kirjopillike (*Galeopsis speciosa*), karheapillike (*Galeopsis tetrahit*), punapeippi (*Lamium purpureum*), kanankaali (*Lapsana communis*), syysmaitiainen (*Leontodon autumnalis*), pihatatar (*Polygonum aciculare*), ukontatar (*Persicaria lapathifolia*), hanhentatar (*Persicaria maculosa*), ketohanhikki (*Potentilla anserina*), niittyhumala (*Prunella vulgaris*), ahosuolaheinä (*Rumex acetosella*), pihatähtimö (*Stellaria media*), taskuruoho (*Thlaspi arvense*) ja nokkonen (*Urtica dioica*) sekä nykyisin jo harvinaisia kulttuuririkkaruohoja mustakoiso (*Solanum nigrum*) ja rautanokkonen (*Urtica*

urens). Etenkin savikka- ja tatarlajien jäänteitä löytyi hyvin runsaasti, mikä osoittaa asutuksen olleen tiheää ja alueen maankäytön hyvin aktiivista.

Kosteikko-, suo- ja rantalajisto on lähes kokonaan kulkeutunut ihmisen mukana löytöpaikkaansa, sillä lähes kaikki määritetyt kasvilajit kasvavat joko upoksissa vedessä, matalassa rantavedessä tai vaativat vähintään märän lammikon tai ojanpohjan. Rantavedessä kasvavat saralajit, suokurjenjalka (*Comarum palustre*), rantaluikka (*Eleocharis palustris*), vesikuusi (*Hippuris vulgaris*), vihvilät (*Juncus* spp.) ja sinikaisla (*Schoenoplectus tabernaemontani*). Rannan puolella, mutta märillä mättäillä kasvavat variksenmarja (*Empetrum nigrum*), suokuusio (*Pedicularis palustris*) ja punasolmukka (*Spergularia rubra*). Likalamikoissa tai ojanpohjissa kasvavat myös rantaluikka (*Eleocharis palustris*), suokuusio (*Pedicularis palustris*), ojaleinikki (*Ranunculus flammula*), konnanleinikki (*Ranunculus sceleratus*) ja punakoiso (*Solanum dulcamara*) märissä lieju- tai turvepohjaisissa rantapensaikoissa. Variksenmarjan marjoja on voitu syödä tai käyttää myös lääkkeenä, kuten myös punakoison punaisia marjojakin.

Niitty- ja ketokasvilajiston jäänteitä tavattiin melko vähän ja lajisto oli pääasiassa kuivahkojen rinnenniittyjen kasveja, kuten poimulehti (*Alchemilla vulgaris*), ahomansikka (*Fragaria vesca*), kevätpiippo (*Luzula pilosa*), pukinjuuri (*Pimpinella saxifraga*), ketohopeahanhikki (*Potentilla argentea*), rätvänä (*P. erecta*), peltoleinikki (*Ranunculus acer*), kevätleinikki (*R. auricomus*), heinätahtimö (*Stellaria graminea*) ja peltovirvilä (*Vicia hirsuta*). Kaikkia lueteltuja kasvilajeja on voinut kasvaa tienvarsilla, ojan pientareilla tai pienialaisilla kuivilla rinnenniityillä.

Puiden jäänteistä yleisimpiä olivat kuusen (*Picea abies*) neulasen ja koivun (*Betula* ssp.) siivelliset siemenet ja kääpiöverson suomet. Aineistosta löytyi vadelman (*Rubus idaeus*) siemeniä, katajan (*Juniperus communis*) siemeniä ja neulasia, pähkinän (*Corylus*

avellana) kuoren kappaleita ja tuomen (*Prunus padus*) siemen. Kaikki vm. neljä kasvilajia ovat olleet keskiajalla tärkeitä hyöty- ja ravintokasveja, joiden hedelmiä ja oksia kerättiin suoraan luonnosta. Samaan luetteloon voidaan lisätä myös tuomi, jonka marjoista on valmistettu sekä juomaa että lääkettä.

Muu jäänneaineisto on tavanomaista asuinpaikoilta löytyvää materiaalia: sammalten varsia ja lehtiä, sienten rihmastopahkoja ja määrittelemätöntä kasviainesta, johon sisältyy mm. huomattavat määrät heinien ja sarojen korsia. Ne ovat todennäköisesti peräisin karjalle kerätystä rehusta. Muita jäänteitä olivat hyönteisten kappaleet, kastemadon kotelot ja tiilen ja laastin kappaleet.

Mannerheiminkadulta tähän mennessä tutkittu kasvijäänneaineisto on lajistoltaan varsin rikasta ja antaa hyvän kuvan myöhäiskeskiajan kylämäisen pikkukaupungin asuinympäristöstä. Suurin osa kulttuuririkkalajistosta on tyypirikkaiden, jopa huomattavan saastuneiden kasvupaikkojen kasveja. Asuinympäristö on ollut tuohon aikaan Naantalissakin varsin likainen. Tunkiot ja katuojat ovat antaneet suotuisan kasvualustan hullukaalille, konnanleinikille, savikoille, mustakoisolle, rautanokkoselle ja ojaleinikille, jotka kaikki ovat jo lähes tyystin kadonneet nykyisistä vanhoista kaupunkeistamme asfaltoitujen ja säännöllisesti siivottavien katujen ansiosta.

Mannerheiminkadun korkeusolosuhteet ja alueen rannannousu (K.U.)

Keskiaikaisen ja uuden ajan alkupuolen Naantalin alkuperäinen topografia sai uusia rakennuspuita Mannerheiminkadun kaivauksesta. Erittäin mielenkiintoinen seikka oli säilyneiden kerrosten ja rakennusten korkeus. Kaivaustilanteessa kohteet mitattiin Naantalin järjestelmässä, joka on muunnettu tätä artik-

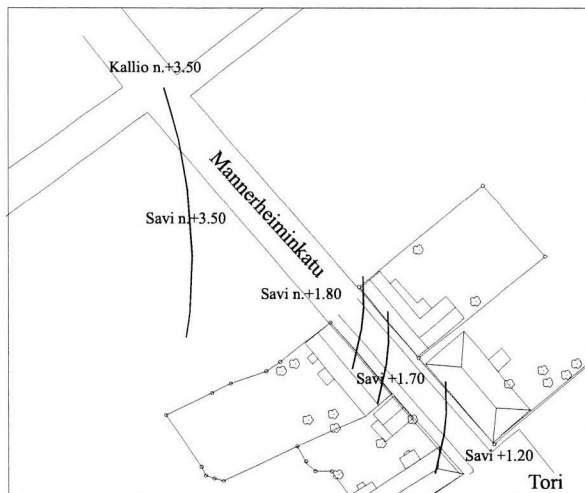
kelia varten NN 60 järjestelmään niin, että Naantali järjestelmän $+1.00 \text{ mpy} = +1.166 \text{ mpy}$ NN 60 -järjestelmässä (Naantalın kaup. tekninen johtaja Antero Jaskari).

Naantalın osalta alkuperäisen topografian tärkein lähde on ollut Hans Hanssonin kartta vuodelta 1649, jossa hän on hahmotellut vanhaa asemakaavaa ja suunnitellut Naantalille uuden asemakaavan keskiaikaisen tilalle (Kostet 1995 s. 95-96). Samalla Hansson on dokumentoinut nykyisen kaupungin keskellä olleen mataloituvan lahden (lahdenperä Hiekkasen mukaan) laajuuden 1600-luvun puolivälissä. Hanssonin kartan perusteella vuonna 2000 kaivettu osa Mannerheiminkatua on ollut aivan keskiaikaisen kaupungin reunaa, jolle uusi, suora katu ja uusi kaupunki on kaavoitettu. Kyseessä olisi ollut Hanssonin karttaa tulkiten kuitenkin selvästi kuiva ja asuinkelpoinen alue. (Hiekkanen 1988 s. 13-16, 74-75; Jäntere 1959, 50-51; Suvanto 1976, 114, 159-164)

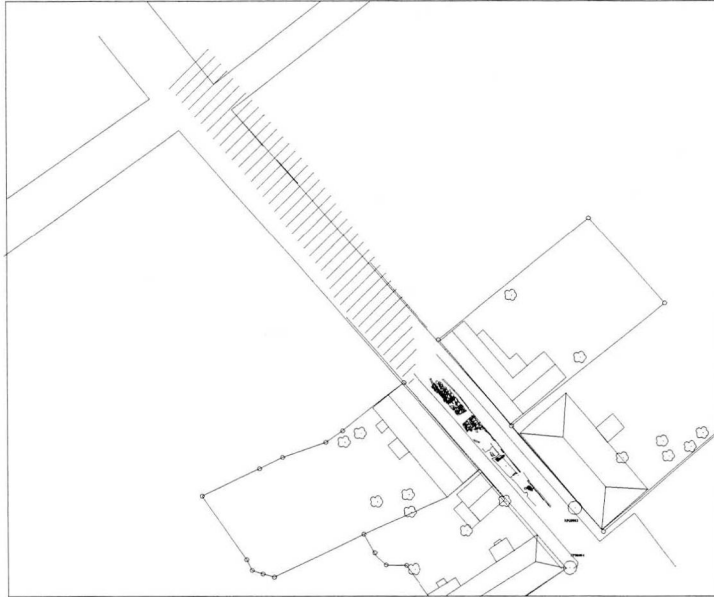
Vuoden 2000 kaivausten perusteella voidaan todeta, että Mannerheiminkadun alimmat sekoittuneet savikerrokset ja selvät kulttuuri-kerrokset alkoivat kadun ja torin kulmauksessa noin korkeudelta $+1.20 \text{ mpy}$, keskellä tutkittua aluetta korkeudelta $+1.60 - +1.70 \text{ mpy}$ ja aivan kaivausalueen luoteispäässä $+1.80 \text{ mpy}$, joten alkuperäinen savinen maan pinta on noussut loivasti kohti luodetta.

Mannerheiminkadun kaivannon perusteella voidaan mielestäni ainakin alustavasti ajatella, että etelään ja kaakkoon laskeva merenlahti olisi maatunut viimeistään 1500-luvun loppupuolella 1-2 metrin tasolle niin, että puisia asuinrakennuksia on voitu rakentaa alle kahden metrin korkeuskäyrälle.

Jonkinlainen ajoitus rantaviheelle saadaan esimerkiksi siitä, että korkeudella $+1.70 \text{ mpy}$ olevaan pohjasaveen kaivetusta ojasta löytyi viimeistään 1500-luvun lopulle ajoittuva kaalinkantalasin palanen. Jonkinasteisesta tulvasedimentistä saatiin havaintoja kaivaus-

Alkuperäinen maanpinta kairausten ja arkeologisten kaivausten perusteella. (Hiekkanen 1988, Sjölund 1988, Uotila 2000).

Vanhin katulinja (Hiekkanen 1988 s. 74-75) ja vuonna 2000 esiin tulleet rakenteet.

alueen keskivaiheilta korkeudelta +1.50 – +1.60 mpy.

Tulvavaiheen pituus ja voima näyttäisi kuitenkin jääneen melko lyhytikäiseksi ja rannan maatumisen olisi jatkunut 1600-luvun puoliväliin niin, että Hanssonin kartan aikoihin meriveden pinta olisi ollut ainakin korkeuden +1.20 mpy alapuolella, mutta alueen topografian perusteella todennäköisesti selvästi alle +1.00 mpyn tasolla. Selvä ero Hiekkasen esittämiin aikaisempiin käsityksiin erityisesti 1600-luvun veden pinnan tasosta yli kahden metrin korkeudella johtuu siitä, että aikaisemmat tiedot perustuivat tulkinnallisiin kairaus-tietoihin kaupungin alueella ja tällä kertaa saatiin esiin arkeologisesti dokumentoitavissa oleva profiili, joka voitiin ajoittaa ainakin pääpiirteissään. (Hiekkanen 1988, s. 62-63)

**Mitä kaikkea Mannerheiminkatu voi-
kaan vielä kertoa (K.U.)**

Syksyn 2000 kaivausten myötä Naantalin kaupunkihistoria on saanut uusia mahdollisuuksia. On selvää, että Naantalin vanhan kaupungin alueella on runsaasti säilyneitä maakerroksia ja rakenteita. Kun kaivaustoimintaa jatketaan tulevana vuosina Mannerheiminkadulla tai muualla vanhassa kaupungissa niin esiin tullaan saamaan osia keskiaikaisesta Naantalista. Suojelun ja valvonnan tarve kattaa selvästikin vielä laajat osat vanhaa Naantalia.

Mannerheiminkadun jatkokaivausten aikana tullaan saamaan runsaasti uutta tietoa Naantalin kaupungin vanhimmista vaiheista. On mahdollista, että kaivauksia jatkettaessa melko pian saadaan esiin 1640-lukua vanhempi katulinja ja sen kulkua voidaan seurata aina mäen laelle saakka, kuten Markus Hiekkanen on tulkinnut Hanssonin karttaa Naantalin

keskiaikainen kaupunki –raportissaan. (Hiekkänen 1988 s. 74-75, kts. Sjölund 1988, 151,158-159)

Toinen vaihtoehto on se, että vuoden 2000 kaivauksissa esiin tulleet puurakennukset ovat itse asiassa 1640-lukua vanhemman asemakaavan ajalta olevia katuvarren asuinrakennuksia, jolloin vanhin katu olisi kulkenut pitkin niiden länsiseinustaa. Tuolloin tulevalta kaivausalueelta, jonka pituus on siis vielä noin 60 metriä, voi vielä paljastua useita kaupunkitontteja.

Lisäksi voi ajatella, että kaivausalueen kavutessa mäkeä ylöspäin esiin tulee alkupe-
räisen 2-3 metrin korkeuskäyrien väliseltä alueelta jotakin jäänteitä jopa Naantalin kaupunkia vanhemmasta kyläasutuksesta. Naantalin luostaria edeltänyttä Ailosten kylää ei ole paikallistettu Naantalin alueelta, mutta

yksi varteenotettava paikka olisi juuri nykyisen vanhan kaupungin alue Mannerheiminkadun molemmin puolin. Kyseessä olisi merenlahden rannalla laajojen rantaniittyjen ympäröimä etelän ja kaakon suuntaan laskeva kallioinen ja hiekkainen ja alempana rannassa savinen mäki, jolle Ailoisten kylä tai sen taloja on voinut syntyä jo varhain keskiajalla.

*"Talonspoikaikylä Armonlaakson vieressä
alkoi myydä tavaroita monia
se siksi oikeudet sai kauppakaupungin
siellä kaikki kauppiaksi ryhtyivät."*

(n. vuodelta 1469)

Johannes Messenius. Suomen kronikka.

KIRJALLISUUSVIITTEET:

- Alanko, T., 1998: Arkeobotaaninen tutkimus Naantalin keskiaikaiselta luostarikirkolta. Pro gradu, Biologian laitos Turun yliopisto.
- Hiekkänen, M., 1988. Naantali. Keskiajan kaupungit 4.
- Hiekkänen, M., 2000. Uusi lehtimuoto ja uusia vaatimuksia. SKAS 1/2000.
- Jäntere, K., 1959. Naantalin historia II. Kaupunki ja seurakunta luostariajan lopusta Suomen sotaan.
- Kostet, J., 1995. Cartographia urbium Finnicarum. Suomen kaupunkien kaupunkikartografia 1600-luvulla ja 1700-luvun alussa. Monumenta Cartographica Septentrionalia. Rovaniemi 1995.
- Kykyri, M., 2000. Historiallisen ajan kaivauksista. SKAS 3/2000.
- Lempiäinen, T., 1991: Past occurrence of *Hyoscyamus niger* (Solanaceae) in Finland according to the macrofossil finds. *Annales Botanici Fennici* 28:261-272. Helsinki.
- Majuri, P., 1996: Naantalin vanhankaupungin kasvillisuus, Tutkimusraportti. Naantalin kaupunki.
- Niukkanen, M., 2000. Jälkitöiden tarkoituksesta. SKAS 2/2000.
- Silkkilä, O., Koskinen, A., 1990: Lounais-Suomen kulttuurikasvistoa. Turun Maakuntamuseo, Raportteja 12, 64 s.
- Sjölund, J., 1988. Naantalin Iso-Lääkärin kaupunkikaivaus – eräitä havaintoja ja menetelmiä. Baskerilinja.
- Suvanto, S., 1976: Naantalin historia I. Keskiaika ja 1500-luku.
- Uotila, K., 2000: Naantali, Mannerheiminkatu 12.14 vesi- ja viemärikaivannon arkeologinen valvonta 23.10.-17.11.2000. Muuritutkimus ky.
- Vuorela, I., 1998: Siitepölyanalyysi Naantalin kirkon pohjamaasta. Geologian tutkimuskeskus. Tutkimus ja kehitys, Raportti P34.4.120. Espoo, 32 s.

The Archaeology of Reformation -konferenssi Lontoossa 15.-17.2.2001

Kirsi Majantie

Lontoossa järjestettiin 15.-17.2.2001 reformaatioajan arkeologiaa käsittelevä konferenssi The Archaeology of Reformation (c. 1480-1580). Konferenssin toteuttamisesta vastasivat Society for Medieval Archaeology ja Society for Post-Medieval Archaeology -seurat ja sen käytännön järjestelyistä ja ohjelmasta vastasivat Dr. David Gaimster British Museumista ja Prof. Roberta Gilchrist Readingin yliopistosta. Konferenssipaikkana toimi uudistuneen British Museumin koulutustilat.

Kolmipäiväinen konferenssi keräsi toistasataa osallistujaa, joista suurin osa oli englantilaisia. Muista maista olivat edustettuina Ruotsi, Tanska, Norja, Saksa, Irlanti, Yhdysvallat ja Kanada. Suomesta konferenssissa olivat mukana allekirjoittaneen lisäksi Professori Jussi-Pekka Taavitsainen ja Dosentti Markus Hiekkänen. Taavitsainen toimi myös yhden esitelmäjakson puheenjohtajana ja Hiekkänen piti esitelmän Suomen keskeneräisiksi jääneistä kirkkoista.

Konferenssin tarkoituksena oli esitellä uusimpien arkeologisten tutkimusten kautta saatua tietoa ja todistusaineistoa reformaation vaikutuksesta ja sen aiheuttamista reaktioista Englannissa noin sadan vuoden ajanjaksolla 1400-luvun lopulta 1500-luvun lopulle. Lisäksi konferenssissa esiteltiin Skandinaavisten esimerkkien kautta reformaation laajempaa vaikutusta Euroopassa ja tämän vaikutuksen näkymistä materiaalisessa kulttuurissa, rakennuksissa ja uskonnollisissa tavoissa.

Perinteisesti reformaation on ajateltu olleen syynä keskiaikaisen perinteen lähes täydelliseen katkeamiseen ja uuden ajan alkamiseen. Viime aikoina historioitsijat ovat kuitenkin esittäneet, että reformaation jälkeinen liturgia, rituaalit ja hartaudenharjoitus pitivät sisällään paljon vanhan keskiaikaisen perinteen jatkumoa ja mukailuja. Myös arkeologisen lähdeaineiston avulla voidaan tavoittaa sellaisia piirteitä reformaation yleisestä vastaanotosta, joista kirjalliset lähteet vaikenivat. Vaikka ikonoklasmi, kuvainraastaminen, kertoo konkreettisesti kuvien hävittämisestä reformaation seurauksena, voidaan arkeologisen lähdeaineiston avulla myös tästä tuhoamisesta saada toisenlainen, monipuolisempi kuva. Toisin kuin kirjalliset lähteet, jotka kertovat vain halutun totuuden, kertovat materiaalsen kulttuurin arkeologiset todisteet reformaation todellisesta vaikutuksesta ihmisten uskonnolliseen elämään, kulttuuriin, politiikkaan ja jokapäiväiseen elämään. Arkeologinen lähdeaineisto tarjoaa mahdollisuuden tutkia reformaation vaikutusta sekä laadullisesti että määrällisesti aikakauden rakennuksissa, kotitalouden esineissä, hautamuistomerkeissä, taidetyylissä ja -muodoissa.

Konferenssi oli jaettu kuuteen keskeiseen teemaan: Public worship and iconoclasm, Private devotion and resistance, Dissolution landscapes, Corporate charity and reformation, Secular power and iconography, Death, burial and commemoration. Esitelmät olivat 15-30 minuutin pituisia ja niitä oli kaikkiaan 35.

Esitelmien väleissä oli lisäksi lyhyitä keskusteluhetkiä ja kunkin päivän päätteeksi aikaa oli varattu pidemmälle keskustelulle.

Ensimmäisen päivän teemoina olivat reformaation vaikutus jumalanpalvelukseen ja sen myötä kirkkotilaan, ikonoklasmi ja sen toteutuminen ja yksityisen hartaudenharjoituksen muuttuminen ja siinä säilyneet katolilaisuudesta periytyvät piirteet. Esitelmät keskittyivät tiettyjen kohteiden esittelyyn, joiden kautta luotiin kuva reformaation laajemmasta vaikutuksesta muun muassa kirkkojen sisätilojen muutoksiin, kuvien hävityksen laajuuteen ja jumalanpalvelukseen liittyneen esineistön muutokseen ja uudelleenkäyttöön.

Margaret Aston painotti esitelmässään sitä, että vaikka lukuisia patsaita tuhottiin reformaation seurauksena, on Englannista esimerkkejä myös patsaiden piilotuksesta kirkkojen lattioiden alle tai niiden muuraamisesta seinien taakse. Kaikkia patsaita ei siis välttämättä tuhottu, vaan ne laitettiin syrjään, aivan kuin niiden olisi ajateltu otettavan myöhemmin uudelleen käyttöön. Myös Sarah Tarlow käsitteli esitelmässään katolisten esineiden säilymistä reformaation jälkeen. Niitä voitiin käyttää rakennusmateriaaleina, piilottaa kirkon seinien tai lattioiden suojiin tai antaa niille toisenlainen, reformaation mukainen sisältö. Reformaation seurauksena muuttuneen liturgian myötä myös kirkkotilat muuttuivat. Uusien kirkkojen rakentamisen sijasta useita katolisia kirkkoja muutettiin sisätiloiltaan uutta liturgiaa vastaaviksi. Näiden muutosten avulla voidaan tutkia myös reformaation vastaanoton laajuutta ei alueilla. Muun muassa Andrew Spicer käsitteli esitelmässään Skotlannin ja Hollannin kirkkotilojen muutosten laajuutta ja näissä nähtäviä eroja. Myös Niall Oakey käsitteli esitelmässään kirkkojen katoliselta ajalta säilyneiden sisustuselementtien ja esineiden perusteella tehtäviä päätelmiä reformaation vaikutuksen voimasta. Hänen mukaansa päätelmien teko reformaation vastaanotosta eri alueilla pelkästään säilyneiden katolisten

piirteiden perusteella olisi kuitenkin tehtävä varauksellisesti ja otettava huomioon myös myöhempien aikojen restaurointien vaikutukset. Markus Hiekkasen esitelmä käsitteli keskiajan lopulle (noin 1480-1560) ajoittuvia keskeneräisiksi jääneitä kivikirkkoja Suomessa. Hänen mukaansa kirkkojen rakentamisen keskeyttäminen liittyi ainakin osittain Kustaa Vaasan reformaatioon hengessä toteuttamaan talouspolitiikkaan. Hiekkasen esitelmä sai positiivista huomiota myös konferenssin loppupuheenvuorossa. Tanskalaiset Axel Bolvig ja Johan Möhlenfeldt Jensen kertoivat esitelmissään tanskalaisten kirkkojen kattomaalauksen säilymisestä reformaation jälkeen. Heidän mukaansa reformaation vaikutus kattomaalauksissa oli hyvin vähäistä, eikä myöskään maalauksia kalkittu valkoisiksi reformaation seurauksena. Osasyynä tähän olivat maalausten maalliset aiheet ja paikallisen väestön vaikutus kuva-aiheiden valikoitumiseen. Mielenkiintoinen näkökulma reformaation vaikutuksen arkeologiseen tutkimiseen oli myös Beverley Nenkin esitelmä salaisen juutalaisyhteisön elämästä 1500-luvun Englannissa. Vaikka juutalaiset oli karkotettu Englannista 1200-luvun lopulla ja he saivat palata takaisin vasta 1600-luvun puolivälissä, on Englannista todisteita salaisten juutalaisyhteisöjen olemassaolosta koko 1500-luvun. Vaikka juutalaiset elivät ulkoisesti kristillisten tapojen mukaan, säilyttivät he omat tapansa ja muun muassa arkeologisen lähdeaineiston avulla voidaan heidän asuinalueidensa laajuutta, harjoittamiaan ammatteja ja uskonnollisia tapoja tutkia tarkemmin.

Toisen päivän teemoja olivat reformaation vaikutus maisemaan, katolisten rakennusten hävittäminen ja niistä otettujen rakennusmateriaalien uusiokäyttö muissa rakennuksissa ja toisaalta esimerkiksi luostarien muuttaminen yhteiskunnan eliitin asuinpalatseiksi reformaation jälkeen. Useat kirkolliset rakennukset sekä kaupungeissa että maaseudulla muuttuivat maallisen vallan ylläpitäviksi. Muun muassa Simon Wardin esimerkki Chesteristä ja Barney

Sloanen ja John Schofieldin esimerkit Lontoosta osoittivat, että kaupungeissa kirkollisten rakennusten vapautuminen maalliseen käyttöön muutti myös kaupunkien rakennetta. Esitelmissä käsiteltiin kirkollisten rakennusten ja luostarien lisäksi myös järjestöjen, kuten kiltojen, ylläpitämien rakennusten ja muiden julkisten rakennusten muuttumista reformaation jälkeen. Muun muassa Kate Gilesin esitelmästä kävi ilmi, että toisin kuin kirkolliset rakennukset, säilyttivät esimerkiksi killat aina 1500-luvun lopulle asti alkuperäisen funktionsa. Vasta tämän jälkeen on havaittavissa muutoksia myös niiden käytössä reformaation vaikutuksesta. Toisen päivän ohjelmaan kuuluivat myös useat pelkästään Lontoon keskeytyvät case study -tyyppiset esitelmät.

Kolmannen päivän pääteemoja olivat maallisen vallan suhde ja vaikutus ikonografiaan ja reformaation vaikutus kuolemaan ja hautaamiseen liittyviin rituaaleihin ja muistomerkkeihin. Suomessakin aiheesta esitelmäinyt David Gaimster korosti kaivauksilta löytyneen keramiikan keskeistä merkitystä muuttuvien kulttuuriarvojen tutkimisessa. Etenkin mallien hienostuminen ja teknologian uudistukset 1400-luvun lopun Länsi- ja Pohjois-Euroopassa, muuttivat keramiikka-astioiden aseman ja tehtävän puhtaasti kotitalouteen liitettävistä hyötyesineistä itsenäisiksi symbolisiksi esineiksi. Niissä esiintyvissä kuva-aiheissa on havaittavissa eroja ennen ja jälkeen reformaation. Reformaatiota edeltävän ajan keramiikka-astioiden ja kaakeleiden kuva-aiheet otettiin pääasiassa kirkon arkkitehtonisista yksityiskohdista, veistoksista ja alttaritauluista ja ne olivat näin ollen uskonnollisia. Reformaation vaikutuksesta kuva-aiheet muuttuivat maallisimmiksi ja niiden esikuvina toimivat muun muassa maalliset vaakunat ja poliittiset muotokuvat. Vallan siirtymistä reformaation seurauksena luostareilta ja kirkoilta maallisille vallanpitäjille ja tämän vallan edistämistä ja eri tavoin pönkittämistä (mm. taiteen avulla) käsitelivät esitelmissään muun muassa Paul Everson, David Stocker, Henry Summerson

ja Kirsty Rodwell. Konferenssin viimeisessä osuudessa käsiteltiin reformaation vaikutusta hautaustavoissa ja hautamuistomerkeissä ja miten tämä muutos on nähtävissä arkeologisesti. Vanessa Hardingin esitelmä käsitteli hautaustapoja. Vaikka kiirastulen oppi hylättiin reformaation myötä ja ajatuksesta aneiden, kuvien palvonnan, liturgisen toiminnan tms. vaikutuksesta pelastukseen luovuttiin, jäivät monet katoliset tavat jäivät käyttöön tai muuntuivat vain hieman reformaation jälkeen. Tähän oli syynä tapojen muuttuminen varsinaisen uskon lisäksi sosiaalisesti merkittäviksi. Hautaustapoihin liittyivät myös Roberta Gilchristin ja Jörn Staeckin esitelmät, joista ensin mainittu tarkasteli reformaatioajan hautausten arkeologista tavoitettavuutta ja jälkimmäinen hautakivissä nähtäviä muutoksia reformaation jälkeen.

Esitelmien lisäksi konferenssiin kuului myös iltaohjelmaa. British Museumin ja Museum of Londonin tiloissa pidettiin konferenssi-iltoina vastaanotot, joiden yhteydessä oli mahdollista tutustua myös esillä oleviin näyttelyihin. Lisäksi toisena konferenssipäivänä osallistujat pääsivät tutustumaan John Schofieldin johdolla St. Bartholomewin kirkkoon.

Kaiken kaikkiaan konferenssi oli varsin monipuolinen ja ajatuksia herättävä. Vaikka suurin osa esitelmistä keskittyi englantilaiseen materiaaliin, oli esitelmissä esitettyjä ajatuksia mielenkiintoista verrata Suomen tilanteeseen ja aineistoon. Reformaation vaikutusta ja merkitystä Suomessa on toki tutkittu monella tapaa, mutta arkeologisen lähdeaineiston avulla siihen olisi todennäköisesti mahdollista saada vielä lisää ulottuvuuksia. Yhtenä näkyvänä esimerkkinä reformaation vaikutuksesta ovat Hiekkasen konferenssiesitelmässään mainitsemat keskeneräiset kivikirkot. Toisena esimerkkinä reformaation vaikutuksesta ja siihen liittyvästä poliittisesta propagandasta saattavat olla Suomestakin löydettyt kaakelit, joiden kuva-aiheissa on esiintynyt reformaatiota kannattavien ruhtinaiden muotokuvia.

Restaureringsproblem i Polen

Knut Drake

I våras fick jag till min stora överraskning ett brev från Polen med en förfrågan om jag ville bli medlem av en internationell expertgrupp för restaureringen av konvents-kyrkan i Marienburg (på polska Malbork). Jag accepterade naturligtvis det lockande erbjudandet och väntade mig att få närmare uppgifter om vad saken gäller. Men förgäves. Ingenting fick jag veta, men så småningom kom en inbjudan till kommissionens första möte 11-12 maj i år. När jag väl kom fram fick jag reda på att gruppen hade 17 medlemmar, 6 från Polen, 6 från Tyskland, en från Österrike, en från Ungern, en från Italien, en från Belgien och undertecknad från Finland.

Marienburg

Men först några ord om Marienburg. Borgen grundades på 1270-talet som en s.k konventsborg av Tyska orden, som på 1220-talet hade åtagit sig att omvända de hårdnackade prussarna till kristendomen. De tyska riddarbröderna intog landet efter hand och byggde ut sin maktställning med hjälp av ett nät av borgar. Ordens högmästare bodde till en början i Venedig, medan verksamheten i Preussen leddes av en landmästare med säte i Elbing. Ordensstaten växte hastigt och efter 1237 övertog riddarna också ansvaret för de

tyska provinserna i Baltikum. Högmästaren flyttade 1309 över till Marienburg som ligger ca 30 km söder om våra dagars Gdańsk.

Forskarna har länge funderat över orsaken till att just Marienburg valdes till säte för ordensledningen. Beslutet motiverades formellt med att Jungfru Maria var ordens skyddspatron och att hon hade utträttat underverk på orten. En mera krass förklaring är att Elbing, som ligger närmare kusten, hade vuxit till en betydande handelsstad med en befolkning som inte till alla delar var pålitlig. Faktum är att Marienburg efter 1309 byggdes ut till en av Europas största borgar. Konventshusets kyrka blev nu ordensskatedral och den förlängdes 1344 med ett femsidigt polygonalkor som sköt ut ur det strängt kvadratiske kastellet. Den östra korfasaden försågs med en mäktig Madonnafigur i högre relief. En betydande samling Mariareliker bidrog till att göra slottskyrkan känd i hela Europa.

På 1400-talet förlorade Tyska orden sin maktställning och Marienburg erövrades 1464 av polackerna. Borgen blev nu en viktig symbol för den polska kungamakten och tjänade som residens ända till medlet av 1600-talet. Därefter följde en nedgångsperiod och det gamla konventshuset byggdes om till fängelse. Vid Polens första delning 1772 övertogs Marienburg av Preussen och nu ville man riva hela borgen. Till all lycka hade emellertid känslan för antikvariska värden då vaknat även i Tyskland och därför inleddes borgens

restauration år 1794, ett arbete som nästan oavbrutet har pågått ända sedan dess.

Restaureringen

Målet för restaureringen var till en början att göra Marienburg till preussisk kungaborg men efter 1872 utsågs den till symbol för det nya tyska kejsardömet. Efter första världskriget bibehöll borgen sin roll som tyskt nationalmonument. Under det andra världskriget togs den i bruk som fästning, med följd att dess östra front år 1945 maldes till snus av det ryska artilleriet. Slottskyrkans kor förintades nästan helt.

Efter kriget hörde borgen igen till Polen och låg länge i ruiner. År 1960 ville man emellertid fira 450-årsminnet av Tyska ordens nederlag vid Tannenberg och då blev man klar över borgens stora värde som polskt nationalmonument. I slutet av 1950-talet inleddes den period av restaurering som fortfarande pågår. Murarna kring slottskyrkans kor rekonstruerades på 1960-talet, men i övrigt lämnades kyrkan orörd. Dels fanns det inte pengar, dels var man oenig om målsättningen.

Det är här den internationella expertgruppen kommer in i bilden. Alla centrala delar av Marienburg börjar nu vara färdigrestaureerade och pengar finns det gott om. Slottsmuseet har över en halv miljon besökare per år och många av dessa är tyskar, som hämtar värdefulla D-mark till staden. När gränsen till Tyskland så småningom öppnas helt, kommer strömmen av euro-turister bara att öka. Men samtidigt växer kraven på restaureringens kvalitet. De polska restauratorerna har ända sedan krigsslutet sysslat med våghalsiga rekonstruktioner som har väckt kritik. Därför vill man nu gå in på en försiktigare linje.

Mötet

Tretton av kommissionens medlemmar deltog i det första mötet i Marienburg, vilket var ett gott resultat med tanke på att de flesta är mycket upptagna herrar. Några damer finns det inte med i sällskapet. Medelåldern är rätt hög, vilket är förståeligt med tanke på polsk tradition. Som ordförande fungerar arkitekten professor Edmund Małahowicz från Wrocław och konsthistorikern professor Dethard von Winterfeld från Mainz.

I detta skede blev vi grundligt insatta i problematiken kring kyrkans historia och bekantade oss med det antikvariska materialet. Av det ursprungliga koret finns förstås ingenting kvar, men långhusets murar är bevarade. Valven har störtat in och hela barockinredningen av trä har brunnit. I stället har fragment av medeltida muralmålari kommit i dagen. Några helgonbilder av konststen har bevarats in situ, men det mesta av den rika skulpturala inredningen finns bara kvar i fragment.

Alla de inbjudna experterna deltog i en inledande debatt om riktlinjerna för den kommande restaureringen och därvid framfördes lika många åsikter som det fanns deltagare i mötet. De olika åsikterna fördelade sig ganska jämnt på en skala från fullständig rekonstruktion av tillståndet före 1945 till att lämna ruinen orörd för all framtid. Min egen åsikt låg i detta skede rätt nära den sistnämnda uppfattningen. Kommissionens polska ordförande var också mycket försiktig, medan professor von Winterfeld ansåg att kyrkan absolut måst få sina valv tillbaka.

Slutresultatet av överläggningarna blev att allt som finns kvar skall dokumenteras och presenteras för oss in i minsta detalj. Vi var också överens om att kyrkan behöver ett golv och därför bör en arkitekt och övrig teknisk sakkunskap sättas in för att planera en golvplatta med alla behövliga installationer för värme, elektricitet och annat som kan behövas i framtiden. Ovanpå plattan skall det finnas

rum för ett golv, vars närmare utformning i detta skede ännu lämnades helt öppen.

Det dröjer nog till nästa år innan dessa beslut är genomförda så att kommissionen kan fortsätta sitt arbete. Vi får emellertid hoppas att kyrkan blir färdig före restaureringens 250-årsdag 2044.

Historiallinen arkeologia - vaikea tutkimuksen ala ?

Keskustelua:

Christian Ahlström

Merimuseon tutkija Matias Laitinen on tämän lehden edellisessä numerossa käsitellyt historiallisen aikakauden meriarkeologisen tutkimuksen periaatteellisia kysymyksiä ja varsinkin Suomen vesiltä hylkynä löytynyttä Vrouw Maria-nimistä hollantilaista snautakilaista kauppalaivaa ja siihen liittyviä kysymyksiä. Mitä tulee asian periaatteelliseen puoleen, kuka tahansa menneisyyden tutkija lienee valmis olemaan samaa mieltä Laitisen kanssa siitä huolimatta, että hänen pohdintansa ehkä joskus hipovatkin itsestäänselvyyksien, truismien rajaa. Esimerkiksi lähdekritiikki on niin olennainen osa tieteellistä ajattelua ja metodia, että sen harjoittamisen tärkeyden alleviivaamista paksuin viivoin voinee verrata avoimien ovien murtamiseen.

Mitä Vrouw Marian tutkimiseen tulee olen tietysti myös samaa mieltä siinä että konkreettisten, aineellisten löytöjen analysoiminen ovat luotettavin ja vankin perusta menneisyydestä saatavalle informaatiolle. Mutta jos tilanne

onkin se, että minkäänlaisia aineellisia lähteitä ei ole vielä löytynyt, ja ainoat tavoitettavissa olevat lähteet ovat kirjallisia, kuten oli asiantuntijain Vrouw Marian tapauksessa? Onko silloinkin istuttava kädet ristissä ja odotettava ihmeen tapahtumista? Vai onko käytävä käsiksi näihin parjattuihin kirjallisiin lähteisiin ja yritettävä saada edes jonkinlainen selvyys siihen mitä menneisyydessä on tapahtunut? Analysoimalla näitä lähteitä ja vertailemalla niitä toisiinsa voidaan toki saada esille joitakin, kenties luotettavuudeltaan eripainoisia tietoja, joista voi olla hyötyä tarkistamisen jälkeen, ts. aineellisiin lähteisiin vertaamisen tultua mahdolliseksi.

Lukuisat kokoamani arkistolähteet eivät varmaankaan kaikki ole olleet tutkimukselle ratkaisevaa laatua. Mutta olivatpa kuitenkin sen verran luotettavia että ne sisälsivät Turun maistraatin *Vrouw Marian* meriselityksen sisältävän pöytäkirjan 16 lokak. 1771, jonka perusteella aluksen hylky löytyi. Totta, tämä

tapahtui Pro Vrouw Maria-yhdistyksen viistokaikulaitteella, mutta on selvää että sitä ei olisi voitu etsiäkään, jos ei olisi ollut minkäänlaista tietoa siitä missä päin Suomenlahtea haaksirikko oli tapahtunut, puhumattakaan siitä seikasta, että oli ainakin jossain määrin epäselvää oliko tällainen haaksirikkoutuminen pelkkää myyttiä vai ei. Viistokaikulaite on erinomaisen tehokas työkalu, mutta koko Suomenlahtea sillä kuitenkin lienee vaikea käydä läpi. Mutta onneksi mainittu pöytäkirja oli indikoimassa kyseessä olevaa aluetta. Tämä arkistolöytö on julkaistu monissa eri yhteyksissä, ensimmäisen kerran 1978 (Ahlström 1978 ks. myös Ahlström 1979, 1983 ja 2000). Siksi olikin minulle yllätys, että sen alkuperä onkin ”tietopalveluosasto” (Laitinen 2001, kirjallisuusluettelo). Näin siitä huolimatta, että olen luovuttanut kopiot kaikista 1970-luvulla löytämistäni tätä asiaa koskevista asiakirjoista Suomen Merimuseolle. Mitä tulee Laitisen esittämään mielipiteeseen, että hollantilaisen arkistomiehen toimittamasta arkistomateriaalista löytynyt kauppakirja liittyy johonkin muuhun *Vrouw Maria*-nimiseen alukseen, jonka päällikkönä oli sama (tai mahdollisesti joku muu) Reynoud Lourens -niminen mies, en ollenkaan halua torjua sitä. Itse asiassa eri kysymyksiin liittyvä kriittisyys on kaiken tieteellisen ajattelun perusta. *Vrouw Maria*-nimisiä aluksia oli läpikäytävässä materiaalissa hollantilaisten arkistomiesten mukaan niin suuri määrä, että ei olisi laisinkaan ihme jos joku asiaankuulumaton alus on päässyt livahtamaan tutkittujen alusten joukkoon. En kuitenkaan voi nähdä asiaa kovin olennaisena.

Olennaisena pidän sitä vastoin sitä, että Laitinen ei tunnu tuntevan erästä tärkeimmistä lähteistä, joka jälkipolville on säilynyt Itämeren tutkinnan kannalta. Tarkoitin Juutinrauman tilejä (1490-1856), joiden melkein aukoitta säilyneissä tilikirjoissa jokaisen Itämerelle pyrkivän ja sieltä pois purjehtivan tiedot on tallennettu. Näissä tiedoissa on varmaankin

suuri määrä virheellisiäkin, mutta näitä historiallisia tilejä on tutkittu paljon ja osittain hyvin tuloksin (mm. Nina Bang 1932, H.C. Johannsen 1983, S-E Åström 1962 ja 1963-65). Nämä mm. lähtö- ja määräsatomatiedoin, kapteenin nimi- ja kotipaikkatiedoin ja lastiluetteloin varustetut lyhyet informaatiot ovat varsin arvokkaita tietolähteitä (Ahlström 1997, s. 47-54). Näitä lähteitä ovat käyttäneet etenkin taloushistorioitsijat, mutta ei mikään nähdäkseni estä etteikö myös historiallisen arkeologian tutkijat voisi tehdä samoin. Näistä lähteistä on löytynyt myös *Vrouw Maria*a koskeva kohta: Hollantilainen laiva 508. Pvm.23 syysk. 1771. Reymund Lourens Amsterdamista, menossa sieltä Pietariin lastinaan sokeria (päälasti), krappia, brasilianpuuta, pumpulia, indigoa, elohopeaa, ompelulankaa, sinkkiä, viinikiveä, paperia, turskaa, voita, verkkaa, juustoa, kahvia jne. Edelleen kattuunia, palttinaa, kamariliinaa, ja lopulta rihkamaa 9783 tanskan taalerin arvosta. Tästä viimeisestä on huomautettava, että tanskankielen sanalle kiöbmandskaber ei tahdo löytyä parempaa suomenkielistä vastinetta kuin ”rihkama”, mutta se väheksyvä vivahde joka sanalla on suomenkielessä ilmeisesti puuttuu tanskankielen kiöbmandskaber-sanasta. Summa joka tässä mainitaan on huomattavan suuri ja sillä saattaa olla selityksensä, kun otetaan huomioon Tukholman kansallisarkistosta löytynyt Venäjän ulkoministeri N.Paninin Ruotsin hallitukselle osoittama kirje, jota Laitinen ei ole katsonut mainitsemisen arvoiseksi. Tässä kirjeessä mainitaan, että Venäjän keisarinna Katariina Suuri, jonka Alankomaista ostettuja tauluja hollantilainen alus *Vrouw Maria* kuljetti, oli Suomen vesillä haaksirikkoutunut. Ulkoministeri pyysi Ruotsin apua taulujen pelastustöissä. Hän ilmoittaa taideteoksia olleen useita laatikoita. (Ruotsin Valtionarkisto, Diplomatica-kokoelma, Kirjeitä kansliapresidentille 1771, Ahlström 1979, 1983, ja 2000). Mitä näihin tauluihin tulee, on tietenkin täysin mahdollista, että jos ne tosiaankin löytyvät, ne

voivat olla niin huonossa kunnossa että niitä ei enää voida konservoida. Mutta tarkistus on tietenkin suoritettava.

Kun Laitinen selvittelee *Vrouw Mariaan* liittyviä kirjallisia lähteitä, hän mainitsee ainoastaan kaksi ryhmää, nimittäin Suomesta ja Alankomaista löytyneet. Yllä olevan huomioonottaen mielestäni oikeampi luettelo olisi:

1) Tukholman keskusviranomaisten arkistot, Ruotsin Valtionarkisto, Tukholma. Ruotsin Pietarin-lähetystön arkisto 1771. (Muscovitica).

2) Tanskan Juutinrauman tilit:

3) Suomen paikallisarkistot: Turun maakunta-arkiston kokoelmat. Turun ja Porin läänin maaherran Christopher Rappen ja hänen kansiansa kirjeenvaihto 1771-72.

4) Amsterdamin arkistoista löytyneistä arkistotiedoista taas haluan huomauttaa, että nämä on löytänyt alankomaalainen tutkija Pieter Iterzen, eikä minulla itselläni sen enempää kuin Mikael Martikaisella ei ole muuta osaa eikä arpaakaan niiden löytymiseen kuin se, että katsoimme tällaisten tutkimusten olevan tärkeitä *Vrouw Marian* etsintöjä suoritettaessa. Oli nimittäin odotettavissa että samalla löytyisi useita hylkyjä, ja meidän oli pystyttävä näyttämään toteen, että löydetty hylky nimenomaan oli etsitty eikä joku muu. Kesän 1998 tuloksettomissa etsinnöissä löytyi suurin piirtein samaan aikakauteen kuuluva, tyhjä kauppa-alus, jonka peräsin kuitenkin oli täysin ehjä, minkä vuoksi alusta ei tutkittu sen enempää. Merenkulku on kansainvälisimpiä kaikista ihmisen keksimistä lukuisista elinkeinoista. Sen historian lähteet ovat sen mukaisia. Sen takia kansainvälisen merenkulun tutkijan on paneuduttava myös ulkomaisiin lähteisiin ja hallittava tutkittavan alueen talous-sosiaali- ja sotahistoriaa ainakin kysymyksessä olevan tutkimustehtävän ajallisen ja alueellisen rajauksen osoittamisissa puitteissa. Tämä johtuu tietenkin siitä, että historiallisen arkeologian olemus osittain on toisenlainen kun esihistoriallisen arkeologian, joka ei tunne kirjallisia

lähteitä. Metodologisesti vedenalainen ja terrestriaalinen arkeologia eivät eroa toisistaan paljoakaan, mutta tulkinta kyllä sitä vastoin tekee sen, varsinkin verratessa esihistoriallista ja historiallista muinaistutkimusta. Historiallisen taustan erilaisuus aikaansaa tämän.

Turun Yliopiston arkeologian professori J. P. Taavitsainen kirjoittaa pohdiskellessaan historiallisen ajan arkeologiaa tieteenalana:

”Siinä missä paleoliittisen kivikauden tutkijan on hallittava syvällisesti kvartaarigeologian menetelmät ja aineistot, historiallisen arkeologian edustajan on tunnettava historian tutkimuksen metodit ja kirjalliset lähteet sekä niiden mukanaan tuomat edut ja ongelmat.” (Taavitsainen 1998)

On tunnettu asia, että arkeologien ja historioitsijoiden välillä vallitsee täysin käsittämätön animositeetti jonka pohjimmaista syytä on vaikea ymmärtää. Pelkällä lähteaineistojen erilaisuudella sitä ei ainakaan pysty selittämään. Mutta olisi jo aika luopua moimesta kaunasta, varsinkin sen takia että jokainen tiedonjyvä voi olla kallisarvoinen kummallekin osapuolelle.

KIRJALLISUUTTA:

Ahlström, C: Documentary Research on the Baltic. Three Case Studies. International Journal of Nautical Archaeology and Underwater Exploration, vol 7(1) 1978.

Ahlström, C: Sjunkna skepp, Tukholma 1979. (Suom. Syvyyksien sylistä, Hämeenlinna 1983)

Ahlström, C: Venäjän keisarinna ja hollantilainen koffi Vrouw Maria. Nautica Fennica 2000.

Bang, N.-Koerst, K. Tabeller over Skibsfart og Varettransport gennem Øresund 1661-1783; og gennem Storebelt 1701-1748. København 1930.

Becker-Christensen, H: Dansk Toldhistorie II, Protektionisme og Reformer 1660-1814. Udg. af Toldhistorisk Selskab, København 1988.

Christensen, A. E.: Øresund og Øresundstold. Et historisk rids. Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg. Årbog 1999.

Taavitsainen, J-P: Historiallisen ajan arkeologia tieteenalana ja antikvaarisena toimintana. Historiallisen ajan arkeologian menetelmät. Seminaari 1998, Vantaa 1999. (Museovirasto)

Kirkon ja kruunun välissä. Suomalaiset ja keskiaika

Kirjaesittely:

Georg Haggrén

Mika Kallioinen: *Kirkon ja kruunun välissä. Suomalaiset ja keskiaika.* Kleio/Edita. Helsinki 2001. 159 s.

Suomen keskiajan yhteiskuntahistoria on pitkään kaivannut kirjoittajaansa. Äskettäin väitellyt Mika Kallioinen on uudessa teoksessaan tarttunut tähän vaativaan ja haastavaan tehtävään. Vaikka keskiaika on tämän päivän perspektiivistä katsoen monesti unohdettu tai vähätelty ajanjakso, se on - kuten teoksessa todetaan - aikakausi, jonka ”aikana luotiin suuri osa niistä rakenteista, joiden varassa nykyinen yhteiskunta yhä toimii”.

Teoksessaan Kallioinen keskittyy vallan käytön sekä taloudellisten ja sosiaalisten ilmiöiden rakenteelliseen tarkasteluun unohtamatta tavallisia ihmisiä. Hän välttää keskiajan monimutkaisen poliittisen ja tapahtumahistorian kronologista kertaamista ja keskittyy niiden sijaan yhteiskunnan eri osa-alueisiin ja rakenteisiin. Jaottelu on onnistunut, etenkin, kun kotimainen kehitys on asetettu laajaan eurooppalaiseen kehukseen.

Kirja jakautuu viiteen eri teemaan. Ensinnä käsitellään Suomen syntyä eli siirtymistä rautakautisesta yhteiskunnasta Ruotsin alaisuuteen ja länsieurooppalaiseen kulttuuripiiriin. Seuraavaksi tarkastellaan valtaapitävien ja alamaisten välistä suhdetta. Kolmannessa teemassa painotetaan yksilön, perheen ja suvun sekä eri yhteisöjen ja säätyjen välisten suhteiden analysointiin. Neljäntenä analysoidaan talouden rakenteita ja kehitystä. Viidennessä pääluvussa keskiajan suomalaisia lähestytään mm. mentaalihistorian näkökulmasta. Kirjan loppuluvussa tarkastellaan keskiajan perintöä ja siirtymistä traditionaalisesta moderniin

yhteiskuntaan.

Kallioinen osoittaa kirjassaan vankkaa keskiajan tuntemusta, mutta sivuuttaa suuren osan viime aikojen keskiajan arkeologisesta tutkimuksesta ja sen tuloksista. Esimerkiksi sivun 26 kartta Suomen keskiaikaisista linnoista kuvastaa monen vuosikymmenen takaista tutkimustilannetta. Kartasta puuttuu useita keskiaikaisia linnoja (mm. Porvoon pitäjän Husholmen, Kokemäen linnaluodot, Valkeakosken Linnosaari). Samassa kartassa oleva linnojen jaottelu ja ajoittaminen muinaislinnoihin ja feodaalilinnoihin on vähintäänkin arveluttavaa. Kaupunkien kohdalla voidaan arkeologian uusien tulosten osalta todeta, että tätä teosta vaivaavat samat puutteet kuin Kallioisen väitöskirjaakin (ks. SKAS 3/2000). Ruotsin varhaisen yhteiskunnallisen kehityksen tarkastelussa lukija jää kaipaamaan Sveriges kristnande- projektin tuloksia samoin kuin agraarihistorian uusia tuloksia (esim. Janken Myrdal: *Jordbruket under feodalismen 1000-1700*. Borås 1999).

Puutteistaan huolimatta Kallioisen kirja on hyvä yleisesitys Suomen keskiajasta ja sitä voikin suositella niin kurssikirjaksi kuin historiasta kiinnostuneille johdatukseksi keskiajan suomalaiseen yhteiskuntaan. Tällaista kirjaa on kaivattu. Toivoa sopii, että seuraavassa keskiajan yhteiskuntahistorian esityksessä myös keskiajan arkeologian tulokset ovat monipuolisesti mukana.

Historiallisen ajan arkeologiset kenttätyöt kesällä 2001

Marianna Niukkanen

Listassa ovat mukana Museoviraston rakennushistorian osaston omat tutkimukset ja sen kesäkuun alkuun mennessä myöntämät tutkimusluvut sekä pari arkeologian osaston tutkimusta tai sen myöntämää lupaa.

Kunta	- useampi kunta Etelä-Karjalassa
Kohde	Kesälahti, Uukuniemi, Saari, Parikkala ja Rautjärvi
Hanke	Ortodoksikalmistojen inventointi
Instituutio	Turun yliopisto, arkeologian oppiaine
Kenttätyönjohtaja	Ville Laakso
Rahoittaja	
Kenttätyöaika	Kesän mittaan

Kunta	- useampi kunta Pohjois-Savossa
Kohde	Sourun ruukki, Saarikosken kanava, Juankosken kohteet
Hanke	Restauroidinkohteiden dokumentointi ja arkeologinen valvonta
Instituutio	Museoviraston rakennushistorian osasto
Kenttätyönjohtaja	V-P Suhonen
Rahoittaja	Työministeriö
Kenttätyöaika	Kesä-heinäkuu 2001

Kunta	Enontekiö
Kohde	Markkina
Hanke	Kirkonpaikan kaivaus
Instituutio	Museoviraston arkeologian osasto
Kenttätyönjohtaja	Petri Halinen
Rahoittaja	Työministeriö
Kenttätyöaika	Kesä- ja heinäkuu 2001

Kunta	Espoo
Kohde	Albergan kartano
Hanke	1700-luvun päärakennuksen pohjan koekaivaus
Instituutio	Museoviraston rakennushistorian osasto
Kenttätyönjohtaja	Georg Haggrén
Rahoittaja	Espoon seudun koulutuskuntayhtymä (MML 15§)
Kenttätyöaika	31.5.-13.6.2001

Kunta	Heinävesi
Kohde	Historiallisen ajan hautapaikat
Hanke	Inventointi ja koekaivaukset
Instituutio	Turun yliopisto, arkeologian oppiaine
Kenttätyönjohtaja	Juha Ruohonen
Rahoittaja	Heinäveden kunta ym.
Kenttätyöaika	Toukokuu 2001
Kunta	Hämeenkoski
Kohde	Pyhän Laurin kirkonraunio
Hanke	Kaivaus ”tapulinpohjan” vieressä
Instituutio	Turun yliopisto, arkeologian oppiaine
Kenttätyönjohtaja	Leo Paljärvi
Rahoittaja	Hämeenkosken kunta ja EU
Kenttätyöaika	11.6.-6.7.2001
Kunta	Inkoo
Kohde	Seurakuntatalon länsipuoli
Hanke	Hautausmaan laajennusalueen koekaivaus
Instituutio	Museoviraston rakennushistorian osasto
Kenttätyönjohtaja	
Rahoittaja	Inkoon seurakunta (MML 15§)
Kenttätyöaika	Elo-syyskuu 2 vkoa
Kunta	Kaarina
Kohde	Kuusiston piispanlinna
Hanke	Kaivaus
Instituutio	Museoviraston rakennushistorian osasto
Kenttätyönjohtaja	Antti Suna
Rahoittaja	Museovirasto
Kenttätyöaika	14.5.-15.6.2001
Kunta	Kajaani
Kohde	Vanha asemakaava-alue
Hanke	Kaupunkiarkeologinen inventointi
Instituutio	Museoviraston rakennushistorian osasto
Kenttätyönjohtaja	Teemu Mökkönen
Rahoittaja	Museovirasto
Kenttätyöaika	11.-18.6.2001
Kunta	Kajaani
Kohde	Linnanraunio
Hanke	Sisäpuolen koekuopitus
Instituutio	Museoviraston rakennushistorian osasto ja Kainuun museo
Kenttätyönjohtaja	Teemu Mökkönen
Rahoittaja	Museovirasto
Kenttätyöaika	Kesäkuu 2001

Kunta	Kokkola
Kohde	Vanhakaupunki
Hanke	Katutöiden arkeologinen seuranta
Instituutio	K. H. Renlundin museo
Kenttätyönjohtaja	Lauri Skantsi
Rahoittaja	Kokkolan kaupunki (MML 15§)
Kenttätyöaika	Touko-kesäkuu 2001
Kunta	Korppoo
Kohde	Egelskär
Hanke	Vedenalaisen keskiaikaisen löytöpaikan tutkimukset
Instituutio	Suomen Merimuseo ja Museoviraston rakennushistorian osasto
Kenttätyönjohtaja	Riikka Ihämäki
Rahoittaja	Suomen Kulttuurirahasto
Kenttätyöaika	Elo-syyskuu 2001
Kunta	Kristiinankaupunki
Kohde	Vanha asemakaava-alue
Hanke	Kaupunkiarkeologinen inventointi
Instituutio	Museoviraston rakennushistorian osasto
Kenttätyönjohtaja	Teemu Mökkönen
Rahoittaja	Museovirasto
Kenttätyöaika	23.7.-3.8.2001
Kunta	Lappeenranta
Kohde	Kauskila Kappelinmäki
Hanke	Ristiretki-hist.ajan ruumiskalmiston koekaivaus (kappelin paikannus)
Instituutio	Lappeen kotiseutuyhdistys ja Etelä-Karjalan museo
Kenttätyönjohtaja	Ville Laakso
Rahoittaja	Lappeenrannan kaupunki ym.
Kenttätyöaika	11.-22.6.2001
Kunta	Lohtaja
Kohde	Kirkonkylän Kylämäki
Hanke	Kartoitus ja koekaivaukset
Instituutio	Oulun yliopiston taideaineiden ja antropologian laitos
Kenttätyönjohtaja	Risto Nurmi
Rahoittaja	
Kenttätyöaika	Toukokuu 2001
Kunta	Pedersöre
Kohde	Rosenlundin pappilan ns. Aspegrenin puutarha
Hanke	Orangerin ja huvimajan pohjan koekaivaus
Instituutio	Pedersörenejdens kyrkliga samfällighet
Kenttätyönjohtaja	Päivi Luppi
Rahoittaja	Pedersörenejdens kyrkliga samfällighet
Kenttätyöaika	Touko-kesäkuu 2001

Kunta	Pälkäne
Kunta	Kirkonraunio
Hanke	Länsipäädyn kaivaus
Instituutio	Museoviraston rakennushistorian osasto
Kenttätöyönjohtaja	
Rahoittaja	Museovirasto
Kenttätöyöaika	Elo-syyskuu 2001
Kunta	Raahe
Kohde	Vanha asemakaava-alue
Hanke	Kaupunkiarkeologinen inventointi
Instituutio	Museoviraston rakennushistorian osasto
Kenttätöyönjohtaja	Teemu Mökkönen
Rahoittaja	Museovirasto
Kenttätöyöaika	3.-14.9.2001
Kunta	Tammisaari
Kohde	Vanha asemakaava-alue
Hanke	Kaupunkiarkeologinen inventointi
Instituutio	Museoviraston rakennushistorian osasto
Kenttätöyönjohtaja	Teemu Mökkönen
Rahoittaja	Museovirasto
Kenttätöyöaika	Huhtikuu 2001
Kunta	Turku
Kohde	Hämeenkatu 24-26, ns. Rettigin rinne
Hanke	Kaupunkiarkeologinen kaivaus
Instituutio	Turun maakuntamuseo
Kenttätöyönjohtaja	Elina Saloranta
Rahoittaja	Länsi-Suomen Skanska (MML 15§)
Kenttätöyöaika	9.4.-31.10.2001
Kunta	Uukuniemi
Kohde	Papinniemi
Hanke	Ortodoksisen kyläpaikan ja kalmiston kaivaus
Instituutio	Turun yliopiston arkeologian oppiaine
Kenttätöyönjohtaja	Ville Laakso
Rahoittaja	Turun yliopisto, Alfred Kordelinin rahasto, Uukuniemen kunta ym.
Kenttätöyöaika	20.5.-8.6. ja 9.-13.7.2001
Kunta	Valkeakoski
Kohde	Jutikkalan kartano
Hanke	Kaivauksia pihapiirissä ja polttokenttäkalmistossa
Instituutio	Museoviraston rakennushistorian osasto
Kenttätöyönjohtaja	Georg Haggrén
Rahoittaja	Jutikkalan säätiö ja Eino Jutikkala
Kenttätöyöaika	30.7.-17.8.2001

Puolassa ja Virossa pidettyjen **Castella Maris Baltici 3 ja 4** seminaarien esitelmien pohjalta toimitettu julkaisu on tullut painosta. Teosta voi tilata Kari Uotilalta osoitteesta SKAS c/o Arkeologia, Henrikinkatu 2, 20014 Turun yliopisto tai sähköpostilla kari.uotila@kolumbus.fi. Castella Maris Baltici 3-4 maksaa jäsenille 140 mk ja muille 160 mk.

Kutsu syyskokoukseen

Suomen keskiajan arkeologian seuran syyskokous ja -seminaari pidetään Hämeen linnassa perjantaina 16.11.2001. Seminaarissa esitellään tuoreita keskiajan ja historiallisen ajan tutkimuksia, erityisesti painottaen alan teorian kehitystä ja uutta metodiikkaa. Toukokuussa 2001 Lundin yliopistossa väitellyt Peter Carelli pitää esitelmän väitöskirjansa ”En kapitalistisk anda. Kulturella förändringar i 1100-talets Danmark” pohjalta. Muista esitelmistä ovat varmistuneet Tanja Ratilaisen uusia rakennusarkeologisia metodeja soveltava tarkastelu Hattulan kirkosta ja Terhi Mikkolan analyysi tilankäytöstä myöhäiskeskiaikaisessa Hämeen linnassa.

Seura järjestää 31.8.-1.9.2001 retken Kemiöön ja Hiittisiin. Mahdollisia peruutuspaikkoja voi tiedustella Marianna Niukkaselta sähköpostiosoitteesta marianna.niukkanen@nba.fi tai seuran postiosoitteesta, kuoreen merkintä syysretki

Seuraava jäsenlehti ilmestyy 31.10.2001 mennessä. Siihen tarkoitettu aineisto tulee toimittaa lehden toimittajalle viimeistään kolme viikkoa ennen julkaisupäivää.

Suomen keskiajan arkeologian seura - Sällskapet för medeltidsarkeologi i Finland ry on toiminut keskiajan ja uuden ajan arkeologian tutkimuksen edistämiseksi vuodesta 1990 ja on Tieteellisten seuran valtuuskunnan jäsen. Seuran tarkoituksena on edistää keskiajan ja uuden ajan arkeologian tutkimusta ja korkeakouluopetusta. Seura järjestää seminaareja, vierailuluentoja, opintomatkoja ulkomaille ja kotimaahan, ottaa kantaa ajankohtaisiin arkeologisiin kysymyksiin ja harjoittaa julkaisutoimintaa.

Seuran jäseneksi otetaan keskiajan ja uuden ajan arkeologiasta kiinnostuneita henkilöitä. Jäseneksi voi ilmoittautua kirjallisesti seuran osoitteeseen (SKAS c/o Arkeologia, Henrikinkatu 2, 20014 Turun yliopisto) tai sähköpostitse seuran puheenjohtajalle (yhteystiedot alla). Jäsenmaksu on 80 mk vuodessa, opiskelijoilta 40 mk. Osoitteenmuutokset pyydetään tekemään seuran sihteerille (yhteystiedot alla).

Puheenjohtaja: Markus Hiekkänen
040-554 0725
markus.hiekkanen@pp.inet.fi

Sihteeri: Carita Tulkki
0400-438 248
ctulkki@hotmail.com

Rahastonhoitaja: Terhi Mikkola
050-582 2526
mikkolaterhi@hotmail.com

ISSN 1455-0334

DIGIPAINO
Turun yliopisto 2001

.GB50
PRESS M

SKAS 2/2001

SKAS c/o Arkeologia,
Henrikinkatu 2
20014 Turun yliopisto